

INDUSTRIA CASNICĂ TEXTILĂ ÎN ZONA DE GRANIȚA ROMÂNNO-UCRAINEANĂ

Adela DOBRESCU

ABSTRACT: *Between 2013 and 2015, the Satu Mare County Museum carried out a cross-border project with European funding, "BREAKING THROUGH COOLture - European values and common future". One of the main themes of research was the traditional costume. Understanding the traditional costume importance inside any community is closely linked to the knowledge of the community itself. It was time and it was appropriate such a study, a concrete dialogue with the communities studied, to create a solid foundation for those who want a return to tradition and its authentic values and especially to search for the best solutions to continue to conserve their traditions and national or local identity. The research was conducted in Satu Mare County and the Transcarpathian Region, two neighbor areas that are characterized by a common history and culture, whether we refer to the material or immaterial culture. Ethnographic values in the border area have been lost over time due to massive industrialization in the second half of the twentieth century and the political situation of the two countries. From the many ethnographic areas we selected a few. What is important to note is that these border area is characterized by high ethnic and cultural diversity. The history of the traditional costume is long and complicated. The traditional costume captures, as well as any historical document, the evolution of society as a whole. The conservation and preservation of the traditional costume in museums collections enables us to understand its history, but also the mentality and the creativity of the two neighboring areas. The research traditional costume is closely related to the domestic textile industry, well developed and highly effective, especially in peasant household, in the Romanian-Ukrainian border region.*

KEYWORDS: *textiles, domestic textile industry, hemp, wool, flax*

Între anii 2013 și 2015, Muzeul Județean Satu Mare a derulat un proiect transfrontalier cu finanțare europeană, „BREAKING THROUGH COOLture - European values and commune future”. Una dintre temele principale de cercetare a fost costumul tradițional. Înțelegerea costumului tradițional, a importanței lui în cadrul

unei comunități e strâns legată de cunoașterea comunității în sine. Era oportun un astfel de studiu, un dialog concret cu comunitățile cercetate pentru a crea o bază solidă pentru toți cei care își doresc o reîntoarcere la tradiție și la valorile ei autentice și mai ales pentru a căuta soluțiile cele mai bune pentru continuarea conservării și tezurizării costumului tradițional ca simbol al identității naționale sau locale.

1. Zone etnografice cercetate

Cercetarea realizată în acest proiect în județul Satu Mare și Regiunea Transcarpatia este caracterizată de un trecut istoric și cultural comun, fie că ne referim la cultura materială sau la cea imaterială. Valorile etnografice ale zonei de graniță s-au pierdut în timp, datorită industrializării masive din a doua jumătate a secolului al XX-lea, dar și a situației politice celor două țări. Din multitudinea zonelor etnografice au fost selectate câteva, cu localitățile și comunitățile cele mai specifice, cu ajutorul cărora am încercat să descifrăm realitățile și mai ales perspectivele conservării tradițiilor și a elementelor identitare. Ceea ce este important de subliniat este că aceste zone de graniță sunt caracterizate de o mare diversitate etnică și culturală.

Situat în partea de nord-vest a României, județul Satu Mare este una din porțile principale ale României, având granițe cu Ungaria și Ucraina. Acesta este divizat în 64 de unități administrativ teritoriale, dintre care reședința de județ municipiul Satu Mare, municipiul Carei, orașele Tășnad, Negrești Oaș, Livada și Arduș, precum și 58 de comune.

Recensământul din octombrie 2011, înregistrarea etniei subliniază că din totalul populației stabile a județului, 190,0 mii persoane (57,7%) s-au declarat români. S-au mai declarat: de etnie maghiară 113,5 mii persoane (34,5%), de etnie romă 17,5 mii persoane (5,3%), de etnie germană 5,0 mii persoane (1,5%), de etnie ucraineană 1,4 mii persoane (0,4%), iar 0,4 mii persoane (0,1%) s-au declarat de alte etnii. Județul Satu Mare este alcătuit din 3 zone etnografice: Oaș, Codru și Zona de câmpie.

Țara Oașului este considerată drept regiunea etnografică cea mai reprezentativă a județului Satu Mare și este amplasată în nord-estul județului, la granița cu Ucraina. Teritoriul Oașului a fost împărțit de-a lungul vremii în două areale administrative: Țara Oașului și Ugocea. Din punct de vedere administrativ cele două zone au funcționat separat aproape 800 de ani: Țara Oașului inclusă Comitatului Sătmar, cu reședința la Satu Mare (Zathmar), iar Ugocea inclusă comitatului Ugocea, cu reședința la Seleușu Mare (în prezent orașul Vinogradov din Ucraina). Cu toate acestea, denumirile de oaș și oșan, ca formule de identitate pentru toți cei ce aparțin acestui ținut, nu au putut fi destrămate de frontiere administrative sau, chiar mai mult, de frontiere statale. Astăzi, Țara Oașului cuprinde și fostul comitat Ugocea (partea românească) și are capitala la Negrești-Oaș.

Zona Codrului își are denumirea de la pădurile de fag și de stejar existente aici până spre sfârșitul secolului trecut; este o zonă de confluență, o zonă de trecere (cum o numesc unii etnografi), cu toate avantajele și dezavantajele pe care le presupune aceasta. Este o zonă etnografică care se întinde pe teritoriul a trei județe: Satu Mare, Maramureș și Sălaj. Fie că vorbim despre arhitectura tradițională sau de interiorul caselor, de textile sau obiecte de podobă, ori de creația folclorică, zona Codrului este caracterizată de tradiții specifice regiunilor sudice și nordice ale Transilvaniei.

O mare parte din centrul și vestul județului Satu Mare o ocupă *zona etnografică de Câmpie* (Câmpia Someșană), despărțind printr-o fâșie estică Țara Oașului de Codru. Zona de câmpie este o zonă etnografică a județului Satu Mare care este deosebită prin faptul că e o zonă multiculturală, multietnică. Aici trăiesc maghiari, șvabi, români, ucraineni. Această realitate face din zona de câmpie o zonă complexă, o zonă de confluență, dinamică și colorată.

Transcarpatia este una dintre cele mai interesante regiuni, din punct de vedere etnografic, din Ucraina. Delimitarea geografică a Transcarpatiei și izolarea statală îndelungată de restul teritoriilor ucrainene au contribuit la păstrarea, într-o mare măsură, a culturii tradiționale, care s-a conservat ajungând până la mijlocul secolului al XX-lea aproape în forma sa originală. Transcarpatia este un spațiu istorico-etnografic specific, un spațiu etnic și politic de graniță, locuit nu numai de ucraineni, ci și de maghiari, români, slovaci, germani și alte naționalități. Toate aceste condiții determină relevanța deosebită a cercetării culturii tradiționale din regiune.

Regiunea Transcarpatia este împărțită din punct de vedere administrativ în 13 raioane, are 609 de așezări din care 10 orașe, 20 de comune de tip urban, 579 localități. Orașul Ujgorod, Mukacevo, Beregovo, Hust și Ciop sunt orașe subordonate administrației regionale, iar orașele Svaleava, Irșava, Teacevo, Vinogradov și Rahiv și sunt subordonate administrației raionale. Dintre cele 13 raioane ale regiunii Transcarpatia, raionul Vinogradov se învecinează cu județul Satu Mare (România). Capitala administrativă a regiunii este orașul Ujgorod.

Structura națională a populației din Transcarpatia este unică nu numai în Ucraina, dar și în Europa. Aici locuiesc aproximativ 100 de minorități, ca de exemplu: ucraineni, ruși, români magiari, slovaci, germani, evrei etc. Conform recensământului din 2001, în Transcarpatia populația românească era de 32.152 de persoane (2,5%) și locuiesc în următoarele localități: Apșa de Mijloc, Biserica Albă, Plăiuț și Dobric din raionul Rahiv, orașul Sotolvyno (Slatina), Dibrova (din 2004 – numită Apșa de Jos), Podișor, Peștera, Băscău, Cărbunești, Hlebokii Potik (Strâmtura), Velikii Bouș (Boușu Mare) și Malii Bouț (Boușu Mic), Topcino din raionul Teaciv.

2. Industria casnică textilă și portul tradițional

Istoria costumului tradițional este una lungă și complicată. Costumul tradițional surprinde, la fel de bine ca și orice document istoric, evoluția societății în ansamblul ei. Costumele populare, îmbrăcămintea tradițională, au supraviețuit la nivelul satului românesc și ucrainean cu toate influențele mediului urban, constituindu-se într-un adevărat tezaur național. Conservarea și tezurizarea lui în colecțiile muzeelor ne dă posibilitatea de a înțelege istoria proprie, dar și mentalitatea și creativitatea celor două popoare vecine. Cercetarea costumului tradițional este strâns legată de cercetarea industriei casnice textile, foarte bine dezvoltată și mai ales deosebit de eficientă în cadrul gospodăriei țărănești în regiunea de graniță româno-ucraineană.

Județul Satu Mare și Regiunea Transcarpatia sunt printre puținele regiuni în care mai putem vorbi la timpul prezent de o industrie casnică textilă. Această tradiție, această industrie este încă vie în zona de graniță România-Ucraina și, cu toate că a evoluat foarte mult, își mai păstrează caracteristica de bază: se desfășoară în cadrul gospodăriei țărănești, începând cu materia primă și până la produsul finit. Trebuie să precizăm că activitățile ce țin de industria casnică textilă reprezintă „activitatea

specifică și exclusivă a femeii”¹. Industria casnică textilă se referă în primul rând la îmbrăcăminte (portul popular), dar ea cuprinde toate celelalte țesături și împletituri necesare în gospodărie: țoale, cergi, fețe de perini, ștergare, lepedee dar și saci sau funii.

Cercetarea realizată în această zonă vine să sublinieze asemănările și nu diferențele.

3. Lâna

Trebuie să înțelegem că orice societate arhaică are două cerințe de bază: hrana și îmbrăcăminte. Despre a doua cerință vom discuta mai pe larg, ținând seama că ea se îmbină armonios cu ocupațiile tradiționale ale țăranului: creșterea animalelor și agricultura. Prin urmare materia primă pentru industria casnică textilă este produsul celor două ocupații de bază.

În zona de graniță, fie că vorbim de județul Satu Mare fie că vorbim de Regiunea Transcarpatia, creșterea animalelor era o ocupație de bază. Fiecare gospodărie deținea un număr mai mare sau mai mic de oi. În timpul campaniei sale în Țara Oașului, Ion Mușlea făcea un sumar inventar al numărului de oi în anumite sate.

„*La Racșa sunt vre-o 6000 de oi. La Moșișeni am găsit patru stâni cu câte 200 de oi și capre*”.²

Gheorghe Focșa făcea același lucru 40 de ani mai târziu și sublinia în cartea sa că în Cămârzana erau în anul 1968 25 de stâne cu 5.600 oi, față de 3.000 câte erau în 1938³.

Creșterea oilor era o ocupație de familie, de la care nu lipseau nici femeile, nici copiii.

„*Pe mine nu m-o luat mama la cânepă, pe mine m-o trimis în deal la oi. Io am crescut la oi, io n-am nici-o clasă. Părinții m-o ținut la oi până la șaișpe ani. Apoi m-o adus la oraș. Io am fost băiat lângă oi.*” (Ana Mărcuș, 70 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

„*La noi nu prea erau oi, nu prea creșteau oamenii oi, dar foloseam lâna în casă la țesut.*” (Puka Olena Mihilivna, 87 ani, Veleatino, Regiunea Transcarpatia, Ucraina, 2014)

Prin urmare, lâna era o materie primă care nu lipsea din nicio gospodărie. Folosirea ei în activitățile legate de industria casnică textilă este una firească.

Primul pas în prelucrarea lânii este *tunsul oilor*. Acesta se face între Sf. Gheorghe și Sf. Petru⁴. Venirea primăverii, a căldurii, face ca blana oilor să fie de prisos. Acum e timpul înțărcatului și prin urmare o perioadă bună pentru tuns. Acesta nu se poate face mai devreme, ținând seama că mieii nu și-ar recunoaște mamele.

„*Tăt omu s-o gospodărit și ș-o tuns oile.*” (Fabian Irina, 85 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

Tunsul nu era o activitate care să fie luată în joacă. Nu oricine știa să tundă oaia bine, corect. Era de preferat ca lâna de pe animal, cojocul, să se tundă ca un tot unitar.

„*Începeam tunsu de la gât. Da care cum vre o ia, că aceie nu-i cusută cu șurub să n-o poți tunde. O tundem cu forfecă. După acee o legam bot și o duceam acasă. Acasă,*

¹ Lucia Apolzan, *Portul și industria casnică textilă din Munții Apuseni*, București, Institutul de Științe Sociale al României, 1944, p. 40.

² Ion Mușlea, „Cercetări folklorice în Țara Oașului”, în *Anuarul Arhivei de folklor*, nr. I, Cluj Napoca, Ed. Cartea Românească, 1932, p. 125.

³ Gheorghe Focșa, *Țara Oașului, Studiu Etnografic, Cultura materială*, vol. II, București, Muzeul Satu-lui, 1975, p. 81.

⁴ Lucia Apolzan, *op. cit.*, p. 41.

o punem oriunde la un loc uscat. Când avem timp lucrăm pe ie.” (Fabian Irina, 85 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

Un alt aspect care trebuie subliniat este acela că blana oilor nu produce în întregime aceeași calitate. Lâna de pe cap, coadă, picioare și burtă este mai moale, mărunță și fină și are o calitate superioară față de restul lânii. În gospodăria țărănească nimic nu se pierde, prin urmare lâna de o calitate mai slabă este și ea folosită în industria casnică.

„Cu oile, care să hie lâna bună și să țâie lâna de-olaltă, trebuie iarna ținute bine, cu mâncare. Care nu era, nu era rând nici să le tunzi. Nu să tăie lâna di pi iele. Io știu că io tare mult am lucrat cu oi.” (Floare Hotcă, 72 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare 2014)

După tuns, lâna trebuie spălată. *Spălătul lânii* se face cu apă curată, apoi lâna se uscă la soare⁵. În Soconzel (zona Codru) lâna se spăla în ciubere cu apă încălzită la soare. Mai întâi lâna se spăla cu apă caldută până se duce mizeria.

„Spălam lâna să se ducă mizeiria. Era foarte murdară. Că la noi erau oi din ălea bărci, nu erau din ălea cu lână lungă.” (Malvina Madar, 58 ani, Soconzel, județul Satu Mare, 2014)

Această activitate de spălarea se făcea vara. Atunci era posibilă uscarea lânii la o temperatură constantă.

„Întâie ai muiat-o acasă, cu apă caldută. Io am luat odată, că lucrăm la muzeu și mi-o dat două măji de lână nespălată. Și era și de la colectiv, așe mai slabă și mai băligosă. Am les pe ce mai băligosă și ce mai curată și m-am dus la Talna cu ștreafu și cu tonuri și cu lemne. C-o fost și fată me, celaltă mai bătrână și soru-me. Și apoi tete acolo am făcut focu, o-am băgat aculu, o-am spălat. Și apoi o-am uscat, tăte gardurile le-am umplut. Apoi am scărmanat-o un ptic. Așa, cu mâna o-am ales. Și apoi am dus-o la scărmanătoare, aici la vale. O fo niște unguri. Mni-o scărmanat și mni-o și tors.” (Fabian Irina, 85 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

Lâna spălată trebuie scărmanată. *Scărmanatul* face ca firele de lână să se desprindă unele de altele și se să elimine ultimele rămășițe de corpuri străine. În timpul scărmanatului se face alegerea diferitelor categorii de lână, astfel încât la urmă, după pieptănat, să rămână “părul” adică lâna de cea mai bună calitate. Lâna tunsă de pe picioare, de pe spate și de lângă coadă este mai aspră și din ea se vor țese țoalele și obiele.

„Lâna o scărmanam cât mai uniform, să nu hie cocoloașe, și apoi făceam caierul.” (Malvina Madar, 58 ani, Soconzel, județul Satu Mare, 2014)

„Lâna am ales-o cu mâna, am scărmanat-o tătă bdine și-apoi am făcut-o cu perie, cu dinți de hier.” (Floare Finta, 81 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

Pieptănatul lânii este o operațiune foarte importantă. Prin pieptănat se vor alege firele cele mai lungi, de cea mai bună calitate: părul. Lâna este pieptănată cu piepteni cu dinți de fier. Operațiunea poate continua până la obținerea calității dorite. Firele astfel obținute sunt puse unele peste altele, până se ajunge la cantitatea dorită. Părul se răsucește într-un colac, de mărimea unui caier.

„Apoi, am ales-o, ceie mai subțără de urzât, și ceielaltă ai tors-o mai grosuc, de bătut. Apoi o-am răștiat, pe răștitor și apoi o-am pus pă depănător, să se poată fa ghemuri și-apoi o pus tiară femeile. S-o țasut mai demult uieșe cu perți, sumane.” (Floare Finta, 81 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

⁵ *Ibidem*, p. 43.

„La noi din lână am țesut pocrouț, vuiușe și ițari.” (Sabadoș Irina Ivanivna, 73 ani, Veleatino, Regiunea Transcarpatia, Ucraina, 2014)

„După ce se torcea și se țesea pănura se ducea la puiă. Dacă duceam 20 de metri de pănură la puiă, doar jumătatea aduceam înapoi.” (Malvina Madar, 58 ani, Soconzel, județul Satu Mare, 2014)

4. Cânepa

În afară de lână în gospodăria țărănească, atunci când vorbim despre industria textilă, cânepa era la mare cinste. Toate sarcinile ce țineau de cultivarea, creșterea, culegerea și prelucrarea cânepii erau puse pe seama femeii.

„Io-s din '42. Așe o știu și pe mama me, tăt o pus cânepă.” (Floare Hotcă, 72 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

Semănatul cânepii era o activitate importantă, însoțită de tot felul de credințe și practici. În întreaga zonă de graniță, ea era semănată în orgadă sau „în hotar” și se gunoia pentru a crește mare și frumoasă.

„Dipt-aceie dacă o fo gunoit s-o făcut forte faină. Atunci nu să pune atâta chimicală.” (Floare Hotcă, 72 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

„Cânepa o semănam primavara, afara în hotar și prima cânepă era cea albă.” (Puka Olena Mihailivna, 87 ani, Ciorna Tisa, județul Satu Mare, 2014)

„Când semănam cânepă ziceam Tatăl nostru.” (Gheorghii Maria Perivna, 65 ani, Veleatino, Regiunea Transcarpatia, Ucraina, 2014)

Culesul cânepii se făcea cu mâna. Se smulgea din pământ și se aduna în mănunchiuri. Ele erau numite „mânuri”. Dacă nu era culeasă la timp, cânepa se usca și gospodina ar fi de râsul satului.

„Smulgeau cânepa și făceau mănuni, atâta cât cuprinzi cu mâna, o legau pe trei locuri și îi tăiau rădăcina cu securea la tăietor.” (Malvina Madar, 58 ani, Soconzel, județul Satu Mare, 2014)

Mai întâi e culeasă cânepa de vară, care se face pe la sfârșitul lunii iulie. Această cânepă e cea mai prețuită deoarece din ea se obține un fuior mai alb și mai tare. Cânepa de vară este dusă în gospodărie și sprijinită de pereții casei sau ai poieții și este lăsată la uscat, nu mai mult de 3-4 zile.

„Prima cânepă o smulgeau în august. După ce o smulgeau făceau snopi și o muiau la râu, timp de o săptămână.” (Puka Olena Mihailivna, 87 ani, Ciorna Tisa, Regiunea Transcarpatia, Ucraina, 2014)

Cânepa de toamnă sau „cea verde” (Puka Olena Mihailivna, 87 ani, Ciorna Tisa, 2014) se culege la o lună după cea de vară și culesul ei se face mai ușor. Ea se uscă pe locul pe care a fost culeasă. Se fac claie din murunchi, care se pun cu rădăcinile în jos.

„Ai cules întâi ceie albă, așa s-o dzâs. Apoi celaltă care o făcut sămânță, aceie ai lăsat-o până o făcut capu ala. Apoi u-ai scuturat și apoi s-o dus la topchilă.” (Floare Hotcă, 72 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

„Primăvara prin costreie
Vin feciorii să mă ieie;
Mama nu mă vre a da.

Până nu-i torc cânepa;
Ce-a de vară și de toamnă
Să mă-mbreace ca pe-o doamnă.”

(inf. Rodica Țânțaș, 15 ani, Negrești-Oaș, 07.01.1978, V. Rogoz, Arhiva Institutului de Folclor și Etnografie Cluj)

După terminarea culesului, cânepa este dusă la *topit*. Topitul cânepii se face la vale în mici ochiuri de apă făcute special pentru această activitate sau „în zaton (stăvilar).” (Puka Olena Mihailivna, 87 ani, Ciorna Tisa, Regiunea Transcarpatia, Ucraina, 2014)

„*Topchilele erau făcute la vale. Făceau câte o gropă și puneau ptietre pe ie. O țâne acolo până când se pute rumpe.*” (Floare Hotcă, 72 ani, Negrești-Oaş, județul Satu Mare, 2014)

„*La vale punem pari, ptietre și rude să nu ieie apa cânepa și fiecare avea porția lui. O lăsam o săptămână să dospească*” (Maria Tot, 56 ani, ValeaSeaca, județul Satu Mare, 2014)

Topitul este supravegheat de femei care aveau grijă ca atunci când ploua să scoată cânepa pe mal ca să nu o ia apa.

Melițatul urmărește sfărâmarea părții lemnoase a cânepii și extragerea fibrelor textile curate⁶. Operația este una anevoioasă (datorită prafului care se ridică), o femeie reușind să melițeze în jur de 40 de mânuri pe zi.

Odată melițată, cânepa primește numele de fuior.

„*Fiecare om ș-o făcut meliță.*” (Floare Hotcă, 72 ani, Negrești-Oaş, județul Satu Mare, 2014)

„*La femeia care îi rămânea cânepă nezdrobotă și o ascundea prin șură, râdea satu de ea, ziceau că-i puturoasă.*” (Malvina Madar, 58 ani, Soconzel, județul Satu Mare, 2014)

După ce era melițată, cânepa se călca. Călcatul se făcea cu picioarele goale până cânepa devenea moale numai bună de tors.

„*Cânepa apoi ai călcat-o, cu picioarele goale.*” (Floare Hotcă, 72 ani, Negrești-Oaş, județul Satu Mare, 2014)

Cânepa era apoi scuturată și urma datul în perie sau „hecelă” (Malvina Madar, 58 ani, Soconzel, 2014). Peria avea dinți de metal și nu lipsea din nici o gospodărie. Periatul cânepii avea drept scop împărțirea firelor în mai multe calități:

1. fuiorul;
2. călți;
3. căieruță.

„*După ce o trăjem în perie făceam fuior alb și fuior mai negru, hospos ori călți. Că iera și călți albi și călți negri.*” (Maria Tot, 56 ani, ValeaSeaca, județul Satu Mare, 2014)

Fiecare calitate are destinație precisă. Din fuior se torcea urzeala și pânda pentru haine, din călți se țeseau lipideiele, desagii, sacii, iar din căieruță pânda mai subțire, pentru costumul de sărbătoare.

5. Inul

Alături de cânepă, inul a reprezentat un mare ajutor în industria casnică textilă. Inul se cultiva în general la începutul primăverii, aprilie⁷ (Florica Zaharia, 2008, p.137).

„*Mama cultiva inul primavara, devreme. Fiecare își semana în ogradă.*” (Popiuk Maria Mihailivna, 70 de ani, Ciorna Tisa, Regiunea Transcarpatia, Ucraina, 2014)

Inul era cules la sfârșitul lui august, la fel ca și cânepa. Plantele erau „*secerate*” și se așezau în mănunchiuri. Toate aceste faze și tot ce ținea de cultivarea, creșterea și prelucrarea inului cădea, de asemenea, în seama femeii.

„*După ce îl secerau, îl lăsau pe câmp să-l ploaie până se înmuia, apoi îl îmblăceau.*” (Popiuk Maria Mihailivna, 70 de ani, Ciorna Tisa, Regiunea Transcarpatia, Ucraina, 2014)

⁶ *Ibidem*, p. 52.

⁷ Florica Zaharia, *Textile tradiționale din Transilvania - Tehnologie și estetică*, Suceava, Complexul Muzeal Bucovina Suceava, 2008, p. 116.

Următoarele faze sunt asemănătoare cu cele de la prelucrarea cânepei: topitul, melișatul, pieptănatul, alesul firelor (cele care se torceau pentru cămăși și cele pentru textilele utilitare).

6. Torsul, rășchiratul, depănatul și vopsitul

Odată obținute firele, fie ele de cânpă, în sau lână, femeile se puneau pe tors. *Torsul* s-a dezvoltat din răsucirea firului efectuat cu mâna fără nici o unealtă, fiind „un exemplu genial de știință aplicată”⁸. Cea mai arhaică unealtă de tors a fost fusul de piarță, care devine în timp una dintre uneltele casnice cele mai importante. Spre deosebire de lână, cânepa se torcea numai prin răsucirea fibrei în (Z).

Torsul este o activitate practică aproape excelsiv de către femei și care se întinde de-a lungul întregului an. Cu torsul, femeia se obișnuia din copilărie și îl integra în mod natural în universul ei. Torsul capătă dimensiuni mai mari și se transformă în grija de căpetenie a femeii începând cu Postul Crăciunului până în Postul Mare. În această perioadă se toarece mereu, individual în gospodărie sau la șezători.

„În postu Crăciunului am tors, apoi o dginit feciorii și mi-o aprins caieru’ de călți. Așa de glumă și n-am avut ce face.” (Ana Mărcuș, 72 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

„Merjem cu caieru, frijem picioci, în Postu crăciunului, hierbem mălai, era tare fain în șezătore. Merjem noi, vecinile, așe la-olaltă.” (Ana Mărcuș, 72 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

„De tors, torceam iarna, la șezători sau în clacă.” (Popiuk Maria Mihailvna, 70 de ani, Ciorna Tisa, Regiunea Transcarpatia, Ucraina, 2014)

„Mama îmi zicea: pe când vi acasă să aduci două fuse pline. Când merjei la alte fete, ca tineri, ai mai fi vorbit, ai mai fi râs, dar îmi aduceam aminte de fus, mire-se lumea de el de fus. Mama îmi zicea: dacă tăt meri acolo nu că ți-a tăt umbla gura, să-ți umble mâinile.” (Malvina Madar, 58 ani, Soconzel, județul Satu Mare, 2014)

În Negrești-Oaș fiecare femeie avea furca ei, furca făcută dintr-o „botă de tufă” (Floare Hotcă, 72 ani, Negreștii-Oaș, județul Satu Mare, 2014), doar fusul era realizat de meșteri specializați.

„Ș-acuma mai sânt din ăștia care fac fusă. ăștia fac și linguri de lemn.” (Floare Hotcă, 72 ani, Negreștii-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

În Veleatino, femeile puneau fuiorul pe kudolie (furcă) și torceau iarna în șezătoare „la diferite case, cu băieți, cu muzică.” (Sabadoș Irina Ivanivna, 73 ani, Veleatino, Regiunea Transcarpatia, Ucraina, 2014)

„Mama mă certa că torcem prea puțin, dar băieții îmi furau fusul și nu mi-l dădeau înapoi numa dacă îi sărutam.” (Sabadoș Irina Ivanivna, 73 ani, Veleatino, Regiunea Transcarpatia, Ucraina, 2014)

„Mama îmi dădea să torc numa călții să-i torc io, rană avei pe dejetu aiesta mic, că era mai cu hospo și fuioru era lin, frumos. Mama, cu mașina de tors, torcea frumos de ace fină.” (Maria Tot, 56 ani, Valea Seacă, județul Satu Mare, 2014)

Femeile torceau toată lâna, cânepa și inul în casă, manual. Mult mai târziu (după 1950) au apărut și mașinile de tors.

⁸ Șt. Pascu, *Istoria gândirii științifice și tehnice românești*, vol, I, București, Ed. Academiei R.S.R., 1982, p. 82-83.

Lâna și cânepa care urmează a fi toarsă se așează în caier și se leagă de furcă. Femeia trage din caier fire, mai groase sau mai subțiri, și le învârte pe fus.

„Iera întâie firul subțâr, urzitura și apoi celelalte cât ai vrut de grosă. Urzătura ai făcut-o așe normală, să nu să rumpă.” (Floare Hotcă, 72 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

Fusul are o anumită greutate, care determină lungimea firului tors. Acesta nu are voie să fie prea greu pentru că atunci firul se rupe des și fusul scapă din degete; nu avea voie să fie nici prea ușor pentru că atunci învârtitul firului nu se face corect. Femeia toarce firele în funcție de pânza pe care vrea s-o obțină. Când toarce pentru țoale, firul este gros și mai puțin răsucit. Pentru cămăși și pindilee firul este tors mai subțire.

Rășchiratul se făcea cu ajutorul rășchitorului. Acesta se făcea de obicei din lemn de alun și avea lungimea în jur de 80 cm (un cot).

„Atâta-i un cot câtâ-i rășchitoru” (Finta Floare, 81 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

La capete, rășchitorul are câte o pană după care se așează firele. Rășchiratul trebuie făcut corect pentru a se putea lua ușor sculurile de pe el. Dacă rășchiratul nu se face corect, firele se încrucișează, prin urmare se încâlcesc și trebuie rupte.

Fiertul tortului. Este o etapă obligatorie, deoarece în timpul fiertului firele de cânepă se înmoaie devenind accesibile țesutului. Se pun paie pe fundul unui toc și se așează sculurile rând pe rând. De-asupra se pune iarăși un rând de paie. Peste toate acestea se toarnă apă fierbinte. Apa se scurge din toc printr-o gaură. Apa e din nou încălzită și din nou turnată peste sculuri. Lucrul acesta durează o zi și jumătate. Dacă firele nu s-au albit îndeajuns ele mai sunt frecate încă o dată cu cenușă. La sfârșit, firele trebuie să fie cât mai albe.

„Tortul îl opăream în toc. Apoi puneam cenușă pi el. Apoi l-ai tot înmtors până a aldit. După ce ți s-o părut că-s mândre, le-ai dus la vale, le-ai lăut cu mai multe lăutoare ș-apoi ne-mbătam ș-apoi tâpurem: Tâpure și-mi pare bine/Că mi-s mândre torturile.” (Ana Hotcă, 70 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

Depănatul. Acesta urmează, în mod logic, rășchiratului. Depănatul se face cu vârtelnița și pe categorii de fire, se fac astfel ghemuri pentru urzit și ghemuri pentru bătătură. De pe gheme se fac țevile cu sucala.

Vopsitul se făcea în gospodărie după tehnici vechi moștenite din generație în generație, vopselele se obțineau din plante și aveau calități deosebite. Culorile obținute vegetal în gospodărie erau de durată și mai armonioase. Cu toate acestea în multe sate din zona de graniță „feștitu” lânăii se făcea de către femei specializate. În timp s-a pierdut tehnica vopsitului tradițional, cu plante. Femeile vopseau lâna cu „galos.” (Ana Hotcă, 70 ani, Negrești-Oaș, 2014)

„Era o femeie anume ce feștea la noi, Știrboaie, o babă.” (Ana Hotcă, 70 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

Doar culoarea neagră mai era obținută din coajă de arin și se vopsea cu ea lâna pentru uiioșe.

„Ba lâna neagră o vopse cu scoarță de arin. Aceie era în uieș. Asta culoare no mers jos de pe uieș, dar astalaltă și din roșu și din verde se lăsa.” (Floare Hotcă, 72 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

Vopsitul cu coajă de arin era preferat pentru firele de lână, deoarece era culoarea mai „faină”.

„Lâna o feșteam cu feșteală, că și amu mai am să dau la oricine.” (Irina Fabian, 85 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

Torsul și țesutul, precum și confecționarea pieselor de vestimentație sunt ocupații casnice care presupun un instrumentar de lucru adecvat. Astfel, plecând de la torsul fibrelor care avea rostul de a realiza simultan întinderea și răsucirea fibrelor cu fusul și furca de tors și transformarea lor în fire și continuând cu țesutul pe războaie de țesut verticale și orizontale unde se obțineau țesăturile, s-a ajuns la confecționarea unor produse finite într-o gamă foarte variată.

„Am pus tiară în tăta iarna și am țasut” .”(Floare Hotcă, 72 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

„Vai de mine ce să fac,
Mi-o căzut bădița drag,
Și n-am pânză să-l îmbrac!
Am o bucată pe sul,
Pusă pi picior la fum!...”⁹

Războiul de țesut sau tiara, cum i se spune în Oaș, este alcătuit din: picioarele din față și picioarele din spate. Ele sunt prinse de cele două „tălpi” laterale ale războiului. Picioarele din spate susțin sulul pe care se năvădește urzeala și vergelele.

De pe sul urzeala trece prin ițe și apoi prin spată. Înainte de a trece prin ițe și prin spată printre firele urzelii se trec doi fuștei. Fușteii de la ițe sunt prinși de bâta de la ițe cu niște curele. După ce trec prin spată, firele urzelii sunt prinse pe sulul din față, care este prins pe picioarele din față.

„Ai urzît un fir de tort fin, fin și unu de bumbac.” (Irina Fabian, 85 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

„Mama o avut o grămadă de prunci și trebuia tăta primăvara să țasă uieșe, cioreci. Așa s-o făcut, ș-apoi iarna torceai cânepă. Era mult cu hainele a lucra atunci.” (Irina Fabian, 85 ani, Negrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

Țesutul pânzei avea în societățile arhaice semnificații cosmogonice cu puternice influențe asupra destinului oamenilor. Responsabilă de această influență și de toate semnificațiile mistico-simbolice ale țesutului era femeia. Ea toarce firul vieții și țese pânza albă pe care desenează destinul întregii familii. Femeia-creatoare dă naștere copiilor, începe pânză nouă, are forța destinului în mâini și ochi, iar pânza țesută cuprinde în ea tot unviersul cunoscut și necunoscut. Formele care iau naștere pe albul pânzei: flori, frunze, siluete de animale sau oameni sunt produsul acestei forțe.

Pentru femei țesutul era foarte important deoarece era singura modalitate de obținere a îmbrăcăminte și a tuturor țesăturilor necesare într-o gospodărie.

Războiul de țesut se găsea în fiecare gospodărie. Meșterii care făcea războaie erau la mare căutare.

„Iera om care știe să facă stativ, Someșan Văsâi, îi zice. Și Doroș Petre, ei făceau stativile de la început. ” (Petru Tot, 56 ani, Valea Seacă, județul Satu Mare, 2014)

„Războiul nostru a fost făcut de un meșter, Verbeșciuk Mikhailo. Era scump un război, costa cât o vacă, de aceea aveau puțini. Mama mea urzea cu beredo (urzitor) și

⁹ Gh. Focșa, *Spectacolul nunții din Țara Oașului. Studiu Etnografic*, vol. II, București, Ed. Muzeului Sătmărean, 1999, p. 209.

țesea iarna pânză pentru cămăși, ștergare (rușnek), fețe de masă (skatert), acoperitoare pentru coșul de Paști (paskarek).” (Popiuk Maria Mihailivna, 70 de ani, Ciorna Tisa, Regiunea Transcarpatia, Ucraina, 2014)

Perioada de țesut cea mai lungă și bogată era cea de după terminatul torsului, adică în postul mare.

Urzitul se făcea în funcție de dimensiunile care urma să le aibe țesătura. Pentru lungime se măsoara firul de pe ghem cu cotul și se punea semn cu fir roșu (fir etalon) iar pentru lățime etalonul era spată. Urzitul se putea face pe gard, pe pereții casei, pe grape sau pe urzoaie.

În Oaș se urzea pe urzele care erau prinse pe meșter grindă.

„Aveam urzele ș-anume patru. Apoi cu alea am urzit. Apoi o ieșit urzele cu talpă. Care-o fost mnicuță și n-o avut o urdzât pe gard. ” (Ana Mărcuș, 73 ani, Nagrești-Oaș, județul Satu Mare, 2014)

„Io când am fo mică am urdzât fuior și am bătut cu cânipă. Io așe am purtat pidiliuțu.” (Maria Tot, 56 ani, Valea Seacă, județul Satu Mare, 2014)

Urzeala era realizată din fire textile de aceeași culoare și de calitate foarte bună. Pentru desagi sau peretare se urzea și din două culori, în acest caz urzitul era mult mai complicat. După ce se termina cu urzitul se trecea la învelitul sulului din spate operație care putea dura câteva ore. Printre urzeală se așezau vergele ca să nu se încurce firele.

„Aveam urdzător prins în grindă, tăt învărteam urdzătoriu. Una avem gijă de gheme. Dacă greșei un fir pă urdzător făcei iapă. Dzâcea că dacă ai făcut iapă nu mai putei urdzi.” (Maria Tot, 56 ani, Valea Seacă, județul Satu Mare, 2014)

Următorul pas era cel al realizării ițelor. Ițele se făceau cu ajutorul unei scânduri. Urmează năvăditul ițelor care înseamnă tracerea fiecărui fir de urzeală printre ițe. La năvădit este nevoie de două femei: una care dă firul din spate, iar alta care îl scoate prin față. Urmează năvăditul prin spată.

Odată pusă „tiară”, țeserea pânzei e un lucru ușor. Se țesea după Crăciun.

„După Crăciun, după ce treceu tăte sărbătorile, începem să urdzâm. Urdzem și câte două, tri rânduri o dată, să nu mai tăt îmblăm. Cum gătam punem cela rând. ” (Maria Tot, 56 ani, Valea Seacă, județul Satu Mare, 2014)

Femeile țeseau toată iarna valuri întregi de pânză de cânepă, țeseau lână pe care apoi o duceau la puiă, țeseau tot ce era nevoie în gospodărie¹⁰.

Pănura era metrajul țesut din lână și împâslit și de care era mare nevoie în gospodăria țărănească. Din ea se coseau uioșe, gube, veste, cioareci, piese de îmbrăcăminte pentru perioadele reci ale anului. Pănura se țesea în cantități mari, deoarece urma să fie dusă la puiă, iar această tehnologie scădea metrajul la jumătate. Nu era o muncă ușoară, dar era deosebit de necesară. După împâslire, pănura era vopsită și apoi croită. Nu toată pănura se vopsea, deoarece se țesea și pănură colorată care depindea de culoare lânii. Calitatea pănurei depindea în egală măsură de calitatea fibrelor de lână și de procesul de împâslire.

Totuși, când vorbim de cea mai importantă grupă a țesăturilor din gospodăria țărănească, vorbim de pânza din care se confecționa vestimentația și toate celelalte textile utilitare¹¹. Pânza de cânepă, căci despre ea e vorba, este cea care avea cea mai

¹⁰ Florica Zaharia, *op. cit.*, p. 157.

¹¹ *Ibidem*, p. 158.

mare pondere în industria casnică textilă. Se țeseau cantități foarte mari de valuri de pânză, nu de pușine ori mai multe decât era necesar familiei. Datorită acestui lucru, încă se mai găsesc pe teren, în sate, în lădoaie, valuri de pânză de cânepă. Din cânepă se țeseau trei calități de pânză: prima și anume urzeală de fuior și bătătură din urzeală, a doua calitate de țesătură din fuior și bătătură din câlți torși mai subțire și a treia calitate țesătură din urzeală și bătătură din câlți torși mai gros. Fiecare calitate era destinată unei anumite categorii de textile. Prima calitate era destinată realizării vestimentației de sărbătoare pentru întreaga familie. Tot din această calitate se confecționau fețe de pernă, fețe de masă și șterguri de cui. Din a doua calitate se țesea îmbrăcăminte de zi cu zi, prosoape de față, fețe de mese de folosință zilnică. A treia calitate era destinată lepedelor, sormojacurilor (husele pentru patele de pe pat), sacilor.

După introducerea firelor de bumbac în industria casnică textilă, pânza țesută în casă avea o altă calitate, era mai albă, mai fină, mai moale. Aceste calități au făcut ca pânza de bumbac, la început bătută cu cânepă, mai apoi bumbac în bumbac, să înlocuiască pânza de cânepă în realizarea costumului de sărbătoare, a fețelor de masă de sărbătoare, a ștergurilor de cui și a celor de pe coșul de Paște.

În prezent, în gospodăriile din mediul rural, fie că vorbim de România, fie că vorbim de Ucraina, se mai țese pânză de bumbac din care se confecționează costume tradiționale și textile de interior cu rol de decor, dar tehnica mult avansată face ca în satele de pe graniță, țesutul să se realizeze astăzi cu ajutorul mașinilor asistate de computer.

Adela Dobrescu
Muzeul Județean Satu Mare
Satu Mare, RO
adeladobrescu@yahoo.com